

Holocaust

Hlavním hlasatelem protizidovské nenávisti a antisemitské propagandy byl zakladatel nacistické strany, od 30. ledna 1933 říšský kancléř **Adolf Hitler** (1889–1945).

Nacionální socialismus (**nacismus**) byl směsicí extrémního nacionalismu, radikálního populismu a rasismu, a to zejména biologického rasismu vyzdvihujícího čistotu árijské germánské rasy. Nacisté vytvořili svou vlastní politickou stranu v roce 1919 nejdříve pod názvem *Deutsche Arbeiterpartei*, která byla přejmenována v roce 1920 na stranu nacionálně socialistickou (*NSDAP*).

Své hlavní myšlenky formuloval Hitler v základním díle nacismu *Mein Kampf* (1924), ve kterém označil za hlavní viníky porážky Německa v 1. světové válce a poválečné krize Židy. Mluvil o Židech jako o zkažené rase, která se snaží zničit čistou árijskou rasu a chopit se nadvlády nad světem. Tvrdil, že Německo se opět může stát velkým státem jen za předpokladu, že bude eliminováno židovské nebezpečí.

Podle historiků analyzujících postup vypořádání se s Židy nacisté použili protizidovské typy minulosti na cestě ke konečné likvidaci Židů a postupovali podle těchto bodů:

- 1) Definice Židů (norimberské zákony z roku 1935).
- 2) Vyvlastnění (postupné zbavení všech práv a svobod).
- 3) Koncentrace (zřizování ghatt, koncentračních táborů; přímá předehra k likvidaci).
- 4) Zbavení se Židů: jednak otevřeným terorem, který vedl k ožebračování a emigraci, jednak fyzickou likvidací.

15. září 1935 přijal Říšský sněm veřejným hlasováním dva zákony, které jsou označovány jako **norimberské zákony**. První z nich, zákon o říšském občanství, stanovil, že německým občanem může být jen státní příslušník německé nebo příbuzné krve. Druhý zákon, zákon na ochranu německé krve a německé cti, zakazoval sňatky, ale i mimomanželský styk mezi Židy a německými občany. Porušení bylo chápáno jako „hanobení rasy“ a bylo trestáno krutými tresty. Uvedené zákony určovaly „židovskou rasu“ nesmyslně podle biologických vztahů i podle vztahu k židovskému náboženství. Za Žida byl považován každý, kdo měl alespoň 3 židovské prarodiče. Kdo měl pouze dva nebo jednoho židovského prarodiče, byl považován za míšence, a zvláštním příkladem byla tzv. smíšená manželství. Těmito zákony byly Židé zbaveni říšského občanství a s ním spojených práv.

Tyto zákony byly uplatňovány všude tam, kam se rozšířila německá moc, tj. i v československém pohraničí od října 1938 a i na území Protektorátu Čechy a Morava, který vznikl 16. března 1939. Na území protektorátu žilo v té době asi 118 000 Židů. V prvních letech jeho existence podporovaly německé okupační úřady jejich vystěhování, k tomuto účelu byla v Praze založena i kancelář pro židovské vystěhovalce,

Holocaust

kde se za povolení k emigraci draze platilo a zbylý majetek byl konfiskován. Dalším krokem byla hromadná **arizace** nebo-li zabírání židovského majetku a nařízení o odevzdání soukromého majetku, například kola, rádia, hudebního nástroje, cenných papírů, šperků, vkladní knížky atd.

Židé byli více a více izolováni, vytlačováni z veřejného života, bylo jim zakázáno působit ve školství, soudnictví, zdravotnictví a obecně ve všech vedoucích funkcích. Nesměli se zúčastňovat společenského, kulturního ani hospodářského života. Nesměli navštěvovat divadla, kina, sportovní stadiony, kavárny. Od roku 1940 nesměli navštěvovat žádné školy. Navíc byly občanské legitimace Židů označeny výrazným červeným písmenem J – zkratka německého slova *Jude* (Žid) a od 1. září 1941 v protektorátu se všichni Židé nad šest let nesměli na veřejnosti objevit bez žluté šesticípé hvězdy s černým německým nápisem *Jude*.

Významnou událostí na cestě k fyzické likvidaci Židů byl pogrom, označovaný jako **Kristallnacht** (Křišťálová noc). V noci z 9. na 10. listopadu 1938 v Německu a obsazených územích bylo vypáleno nebo zdemolováno 267 synagog a vypleněno 7 500 židovských obchodů (z rozbitých výkladních skříní pochází samotný název Křišťálová noc), bylo zabito asi 100 židovských osob a 30 000 uvězněno.

Po napadení Polska 1. září 1939 začaly první hromadné **deportace** Židů z nově zabraných území dále na Východ. Německá propaganda vydávala deportace Židů za snahu o pořádek a o vytvoření lepší dělící linie mezi národnostmi. Ve skutečnosti toto násilné přesídlování znamenalo pro deportované smrt hladem, zimou, epidemiemi nebo zastřelením. První **transporty** směřovaly hlavně do nově zbudovaných velkých **ghett** v Nisku, Lublinu (Polsko), Lodži a Minsku (Rusko).

Po vpádu do Sovětského svazu v červnu 1941 začali nacisté hledat účinnější metody koncentrace a hlavně zabíjení Židů. Od podzimu 1941 začali na okupovaném polském území postupně budovat první **koncentrační tábory** s plynovými komorami a krematorii. První čtyři byly Chelmn, Belžec, Sobibor a Treblinka. Nacisté přešli k budování skutečných továren na smrt, na jejichž moderním technickém vybavení se podíleli přední němečtí vědci. Nejvyšší dokonalosti v této technice bylo dosaženo v koncentračním táboře Osvětim, německy **Auschwitz**, v němž zahynulo přibližně 1,1 milionu evropských Židů.

Co se týče fyzické likvidace Židů, poprvé v dějinách mělo být určité etnikum programově vyhubeno jako celek. 20. ledna 1942 se konala konference sekretářů říšských ministerstev a jiných nejvyšších úřadů později známá pod názvem **konference Wannsee**. Zde vystoupil šéf Úřadu říšské bezpečnosti Reinhard Heydrich se svým plánem „**konečného řešení židovské otázky**“. Provedením tohoto plánu vyvraždění všech Židů bez rozdílu byl pověřen Adolf Eichmann, který byl původně zodpovědný za židovské vystěhovalectví.

Holocaust

Na území protektorátu bylo po poradě říšského protektora Reinharda Heydricha s jeho štábem rozhodnuto, aby Židé byli nejdříve soustředěni do ghetta na české půdě v pevnosti **Terezín**, která se měla stát průchozím táborem na cestě do vyhlazovacích táborů.

První transport z Prahy do Terezína byl vypraven 24. listopadu 1941. V průběhu války však plnil Terezín ještě další úlohu – byl ghettem pro staré německé a rakouské Židy a údajně přípravou na poválečný židovský stát. V Terezíně existovala židovská samospráva, která však neměla žádnou moc. Do určité míry byly povoleny kulturní aktivity – divadlo, hudba, výtvarné umění a sportovní činnost, které měly oklamat vězně i okolní svět.

Proto se také 23. června 1944 uskutečnila v Terezíně návštěva delegace Mezinárodního červeného kříže, která ve své zprávě prohlásila Terezín za konečný židovský tábor.

Průběh návštěvy byl však pečlivě přichystán, byly zastaveny transporty, nemocní a staří byli schováni, na fasády domů byly připevněny falešné vývěsní štíty s nápisy banka, škola, kavárna atd. Celé ghetto mělo vyvolat iluzi fungujícího židovského sídliště.

Po této návštěvě však bylo asi 19 000 Židů deportováno do Osvětimi.

Terezínských ghettem prošlo asi 90% Židů z protektorátu, dále asi 42 000 Židů z Německa, 15 000 z Rakouska a 5 000 z Holandska. Pro většinu z nich byl Terezín však jen zastávkou na cestě k smrti, která směřovala hlavně do vyhlazovacího tábora Osvětim. Po ukončení transportů na podzim roku 1944 zůstalo v Terezíně jen něco málo než 11 000 vězňů. Mezi listopadem 1941 až dubnem 1945 prošlo Terezínem 141 000 Židů, z nichž 88 000 bylo deportovaných do vyhlazovacích táborů a 34 000 zemřelo přímo v Terezíně v důsledku hladu, nedostatku léků a hlavně tyfových epidemií. Po osvobození zůstalo v Terezíně 18 000 lidí.

Židé při transportu nevěděli, co bude jejich cílovou stanicí ani jaký bude jejich další osud. To byl jeden z důvodů, proč se Židé dostavili na shromaždiště ve víře, že budou přesídleni nebo pojedou za prací. Většinou však byli okradeni o to poslední, naloženi do dobytčáků a v nelidských podmínkách, bez vody, jídla a možnosti základní hygieny vezení často několik dní do neznáma. Při příjezdu do koncentračního tábora byli ti, kteří cestu přežili, s bitím a křikem vyhnáni ven, rodiny rozděleny a jen ti nejsilnější vybráni k práci. Ostatní šli okamžitě do plynu nebo byli zabíjeni zastřelením a injekcemi. Mrtvolky byly spalovány v krematoriích. Smyslem práce byla také fyzická likvidace a vysoké procento úmrtnosti se ještě zvyšovalo každodenními selekcemi do plynu.

Mezi Židy vznikaly i ilegální organizace, které bojovaly proti nacistům, přestože jejich členové často již od počátku věděli, že mají minimální šanci na přežití. Jedno z neznámějších **povstání** proběhlo ve **varšavském ghettu**, které trvalo od 19. dubna do 16. května 1943. Varšavské ghetto vzniklo 1. října 1940 a směřovaly do něj transporty hlavně z Německa, Polska a protektorátu. Postupně z něj bylo vyvezeno asi 300 000 lidí

Holocaust

a v době povstání jich tam zbylo asi 50 000. Po nerovném boji, kdy zahynuli téměř všichni obyvatelé ghetta, Němci celé ghetto zapálili a srovnali se zemí. Jen asi 100 Židům se podařilo uprchnout.

Další známé povstání proběhlo ve vyhlazovacím táboře **Treblinka** 2. srpna 1943. Tento tábor byl zaměřen čistě na vyhlazování Židů a za 11 měsíců jeho trvání zde zahynulo 800 tisíc lidí. Byla zde jen skupina asi 600 mužů vybraných na pomocné práce, tzv. Sonderkommando, ti také připravili povstání, v jehož čele stál slovenský Žid Želo Bloch a bývalý terezínský vězeň Rudolf Masárek. Jen 200 z nich se podařilo uprchnout a 54 se jich dočkalo konce války. Jedním z nich byl i český Žid Rudolf Glazar.

Mnoho z přeživších v koncentračních táborech zahynulo na samotném konci války při tzv. pochodech smrti z postupně likvidovaných táborů.

Konečnému řešení židovské otázky padlo za obět 6 milionů evropských Židů. Největší ztráty utrpělo Polsko (asi 2 700 000 Židů) a SSSR (2 100 000 Židů). Z židovského obyvatelstva v Československu bylo vyhlazeno asi 270 000 osob, t. j. zhruba 90% veškerého židovského předválečného obyvatelstva v Československu.

Tento židovský osud za 2. světové války se označuje jako holocaust – zápalná obět, což mnozí chápou jako nepřesné, a proto se používá raději termín **ŠOA**, což je původně hebrejské biblické slovo, které znamená záhubu, zničení a zmar.

